

Äidinkielen opettajain liitto ry
Mariankatu 7 C 1
00170 Helsinki

LAUSUNTO

29.5.2017

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Viite: Gaudeamus igitur - ylioppilastutkinnon kehittäminen

**Äidinkielen opettajain liiton lausunto OKM:n asettaman työryhmän raporttiin
Gaudeamus igitur - ylioppilastutkinnon kehittäminen**

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä julkaisi raportin ylioppilastutkinnon keskeisistä kehittämistarpeista ja ehdotti monia toimenpiteitä. Äidinkielen opettajain liitto (ÄOL) pitää tutkinnon kehittämistä tärkeänä. Tulevaisuudessa on pohdittava, miten tutkinnossa otetaan nykyistä paremmin huomioon lukion opetussuunnitelman pedagogiikka, mm. oppiaineiden välinen yhteistyö, yhdessä kirjoittaminen, vapaa internetin käyttö ja vuorovaikutustaidot, jotka työryhmä raportissaan mainitsee. Työryhmän esitykset nykyisen ylioppilastutkinnon uudistamiseksi ovat kuitenkin ÄOL:n mielestä aivan liian hätäisiä ja keskeneräisiä.

Raportin suurin muutosehdotus koskee lukion keskeistä oppiainetta, äidinkieltä ja kirjallisuutta. Raportissa esitetään, että äidinkielen ylioppilaskoe muuttuisi yksipäiväiseksi ja nelituntiseksi vuonna 2021 nykyisen kaksipäiväisen, 12-tuntisen kokeen sijaan. Raportissa mainitaan myös pyrkimys "tasapainottaa" tutkintoa (s. 14). Meidän on vaikea nähdä, millä tavoin äidinkielen kokeen typistäminen kolmasosaan entisestä tasapainoittaisi tutkintoa. Pikemminkin näemme siitä koituvan haittaa, sillä opiskelijat eivät enää pääsisi rauhassa suunnitellen ja kirjoittaen osoittamaan ajattelunsa ja ilmaisunsa kypsyyttä ilman ahdistavia aikapaineita.

Samaan aikaan on selvää, että suomalaisten nuorten lukutaito on eriytyvässä. Yleisesti nuorten lukutaito on maailmanlaajuisesti huippuluokkaa, mutta huolestuttavaa on kehitys, joka erottaa menestyjät ja syrjäytymisuhan alla olevat. Suomalaisten 9.-luokkalaisten lukutaito on heikentynyt, ja erot koulujen, maantieteellisten alueiden, sukupuolten sekä sosiaalisten luokkien välillä ovat kasvaneet. Ihmetykseksemme työryhmän raportissa ei tätä asiaa oteta lainkaan esiin. Maamme koulujärjestelmässä ei ole varaa heikentää tilannetta edelleen.

Äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelman tavoitteet

Lukion opetussuunnitelman mukaan *“äidinkieli ja kirjallisuus on lukio-opetuksen keskeinen taito-, tieto-, kulttuuri- ja taideaine. - - Opetus kehittää ajattelemisen taitoja ja vahvistaa sekä arjessa että opiskelussa tarvittavia oppimaan oppimisen taitoja ja vuorovaikutusosaamista. Se saa sisältöjä kieli-, kirjallisuus- ja viestintätieteistä sekä kulttuurin tutkimuksesta. - - Opetus tähtää sellaiseen kielen ja kirjallisuuden tuntemukseen sekä kielenkäyttö-, teksti-, moniluku-, vuorovaikutus- ja mediataitoihin, joita jatko-opinnot, työelämä ja yhteiskunnassa toimiminen edellyttävät”*.

Kirjallisuuden opetuksen tavoitteeksi määritellään sekä kauno- että tietokirjallisuuden ymmärtäminen. Kirjallisuutta luetaan paitsi elämyksellisesti myös kriittiseen ajatteluun ohjaten. Opiskelijan identiteetin rakentaminen moninaisessa ja monikulttuurisessa maailmassa nousee kirjallisuuden opiskelun tavoitteeksi. Myös tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta painotetaan osana identiteetin rakentamista medioituneessa yhteiskunnassamme.

Työryhmän esityksessä on unohdettu kokonaan oppiaineen monialaisuus. Jo parikymmentä vuotta oppiaineen nimi on kertonut, että aineessa on kaksi keskeistä, laajaa oppisisältöä ja että aineen opettajat ovat pätevyysvaatimustensakin perusteella vähintään kahden eri tieteenalan asiantuntijoita. Äidinkielen ja kirjallisuuden sisällöt ovat lisäksi jatkuvasti laajentuneet: nykyisin oppiaineeseen kuuluu kielen ja kirjallisuuden lisäksi vahvasti myös mm. media eri muotoineen ja välineineen, puheviestintä, kuvan lukeminen ja tulkinta, elokuva-analyysi - ylipäätään monilukutaito. Näin moniaineksinen oppiaine tarvitsee sisältöihinsä mitoitettua kaksipäiväisen ylioppilaskokeen.

Äidinkielen ja kirjallisuuden digitaalinen ylioppilaskoe

Ylioppilastutkintolautakunnan tiedotteessa (26.5.2016) kerrotaan, että äidinkielen ja kirjallisuuden sähköisessä kokeessa on tarkoitus arvioida opetussuunnitelman tavoitteiden saavuttamista sekä kokelaan kypsyyttä ja valmiuksia jatko-opintoihin. Koe järjestetään sähköisenä ensimmäisen kerran syksyllä 2018. Kokeessa korostetaan mm. lähteiden valinnan sekä tiedon luotettavuuden arvioinnin taitoja. Lisäksi painotetaan tiedon rakentamisen, tekstin tavoitteen asettamisen, näkökulman valinnan ja aiheen rajaamisen taitoja. Nämä ovat keskeisiä taitoja myös jatko-opintojen kannalta.

Äidinkielen sähköisessä kokeessa tulee olemaan edelleen kaksi kuuden tunnin koetta: lukutaidon koe sekä kirjoitustaidon koe. Lukutaidon kokeessa arvioidaan erilaisia lukutaidon osa-alueita: analyttistä, kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa. Kirjoitustaidon kokeessa arvioidaan puolestaan kokelaan taitoja tuottaa pohtiva tai kanta-aottava teksti. Teksti kirjoitetaan hyödyntäen vähintään kahta aineistoa. Kokelas valitsee itse käyttämänsä aineistot 6 - 8 tarjolla olevasta.

Molempien kokeiden pohjatekstit edustavat laajan tekstikäsitelmän mukaisesti kauno- ja tietokirjallisuutta sekä monimediaisia tekstejä. Opiskelijat joutuvat osoittamaan taitonsa mm. argumentoinnin esittelyssä ja arvioinnissa, kaunokirjallisuuden kielen keinojen analysoimisessa sekä ajankohtaisten ilmiöiden pohtimisessa.

Nykyaikana ja tulevaisuudessa olennainen medialukutaito on siis jo nyt äidinkielen kokeessa arvioitava taito. Tiedon luotettavuuden arviointi on olennainen kansalaistaito. Se vaatii tietoa median toiminnasta sekä aitoa kriittistä lukutaitoa mielipiteen ja faktan erottamiseksi.

Molemmissa kokeissa arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky ilmaista näkemyksiään ilmaisuvoimaisella ja hyvän asiatyylin vaatimukset täyttävällä kielellä. Kyky kielentää ajatuksiaan on tehokkaan viestintätaidon perusta.

Äidinkielen ylioppilaskoe ja jatko-opintokelpoisuus

Jatko-opintoihin pyrittäessä äidinkielen ja kirjallisuuden arvosanalla on suuri painoarvo. Tämä johtuu siitä, että äidinkielen ylioppilaskokeen nähdään testaavan keskeisiä taitoja, joita korkeakouluissa tarvitaan.

Karvin tutkimuksen mukaan (Lukion tuottamat jatkokoulutusvalmiudet korkeakoulutuksen näkökulmasta, Karvin julkaisu nro 59, s. 74) korkeakoulussa opiskelevista tai valmistuneista 41 prosenttia kokee, ettei lukiossa opeteta riittävästi ko. opinnoissa tarvittavia tietoja ja taitoja. Erityisesti kaivataan verkko-opiskeluihin ja opintojen suunnitteluun liittyvien taitojen lisäksi vahvasti äidinkielen opintoihin liittyviä taitoja: laajojen tekstikonaisuuksien hallintaa, kriittistä ajattelua ja tiedonhakutaitoja.

Karvin tutkimuksessa todetaan myös, että erityisesti äidinkielen osaamisen merkitys korostuu korkeakoulumenestyksessä tiedollisten valmiuksien osalta (s. 79).

Äidinkielen ylioppilaskokeen aseman heikentäminen vaikuttaa väistämättä opiskelijoiden motivaatioon opiskella ko. oppiaineen taitoja, vaikka juuri niistä olisi heille hyötyä tulevaisuudessa.

Toisaalta PIAAC-tutkimus osoittaa (Sulkunen & Malin, Aikuisten lukutaito tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitona, 2014), että paras lukutaito on korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden joukossa ja heikoin pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneiden ryhmässä. Lukutaidoltaan toiseksi paras oli ryhmä, jonka korkein koulutus on lukio. Tästä voi päätellä, että lukion äidinkielenopetus ja sen testaaminen kaksipäiväisessä ylioppilaskokeessa ovat antaneet lukutaidon osalta hyvät valmiudet jatko-opintoihin.

Jos ylioppilastutkintoa pyritään kehittämään siten, että se kertoisi selkeämmin jatko-opintokelpoisuudesta, ei yhdellä neljän tunnin kokeella voida mitata luotettavasti näitä taitoja, vaan se päinvastoin estää jatko-opinnoissa vaadittavien taitojen testaamisen. Siinä ajassa on

mahdotonta tutustua laajoihin aineistoihin lähdekriittisesti ja arvioivasti, suunnitella ja kirjoittaa oma pohtiva teksti sekä viimeistellä se. Juuri tällaista kirjoittamista sekä ammattikorkeakoulu- että yliopisto-opinnoissa nimenomaan tarvitaan - alasta riippumatta.

Tulevaisuudessa tarvittavat geneeriset taidot

Äidinkielen ylioppilaskoe mittaa paitsi luku- ja kirjoitustaitoja myös ajattelun kypsyyttä. Myös luovuus on olennainen osa äidinkielen ylioppilaskoetta. Nämä ovat juuri niitä tulevaisuuden taitoja, joiden arvo ei muutu, vaikka maailma muuttuu ja sen myötä työn luonne ja ammatit. Äidinkielen ylioppilaskoe on mitannut näitä taitoja tehokkaasti, eikä siltä ole syytä viedä tätä tehtävää. Jos koe ei kannusta näiden taitojen kehittämiseen, se vaikuttaa väkisin myös lukio-opiskelun luonteeseen.

Nykylasten ja -nuorten tekstimaailma koostuu pitkälti lyhyistä, sirpalemaisista ja puhekielisistä teksteistä, joten on erittäin tärkeää, että ylioppilaskoe vaatii edelleen pitkien tekstien lukemisen ja kirjoittamisen taitoja.

Neljän tunnin kokeen ongelmat

Nelituntisessa äidinkielen kokeessa ei, kuten jo sanotti, pystytä mittaamaan laajan aineistoon pohjautuvan tekstin kirjoittamisen taitoja. Koe jouduttaisiin korvaamaan lyhyitä vastauksia vaativilla tehtävillä ja pahimmillaan monivalintakysymyksillä. Tämä olisi vastoin nykyistä käsitystä tiedon saatavuudesta ja käsittelystä ja ohjaisi nippelitiedon arvostukseen.

Nelituntista koetilannetta perustellaan työryhmän esityksessä sillä, että se vähentäisi kirjoittajien kokemaa stressiä. Nähdäksemme tilanne on kuitenkin päinvastainen: kiire lisää stressiä. Digitaalisuushan ei kuitenkaan nopeuta päättelevää lukemista ja ajattelua. Päinvastoin tekstien prosessoiminen näytöltä on vaativaa. Lyhyt koeaika myös lisäisi erilaisten koeaikaa pidentävien lausuntojen määrää. Jo nykyisellään kaikissa yo-kokeissa on opiskelijoita, jotka tarvitsevat tunnin tai kahden tunnin koeajan pidennyksen erilaisista syistä.

Se, että nelituntista koetta perustellaan opettajien valvontatyön tai opettajien ja sensoreiden tarkistustyön vähentämisellä, ei riitä perusteluksi sille, että kokeen laadusta voitaisiin tinkiä.

Jos kokeen nelituntisuudella tavoitellaan esim. IB- kokeen (International Baccalaureate) tai EB-kokeen (European Baccalaurea) muotoa, pitäisi myös muistaa, että niissä arvosanaan vaikuttavat oppiaineen opintojen arvosanat kuluneelta lukuvuodelta, ei pelkästään koetilanteen tuotoksesta muodostettu arvosana. Toisekseen edellä mainittuja tutkintoja edeltää suomalaisen lukioon verrattuna laajempi äidinkielen pakollisten vuosiviikkotuntien määrä, joten tutkintoa suorittavat ovat harjaantuneempia esimerkiksi kirjallisuuden analyysiin ja kirjalliseen ilmaisuun.

Tiivistelmä Äidinkielen opettajain liiton näkemyksistä

Äidinkielen opettajain liitto vaatii, että äidinkielen ja kirjallisuuden koe säilyy kaksipäiväisenä. Tämä osoittaisi edelleen, että suomalaisessa koulutuksessa keskeisiä luku- ja kirjoitustaitoja opiskellaan siinä laajuudessa, jota niiltä vaaditaan jatko-opinnoissa ja työelämässä. Kaksipäiväinen koe mahdollistaisi sen, etteivät vain nopeasti ilmiöitä prosessoivat opiskelijat menestyisi.

Erityisesti äidinkielen kirjoittamisen koe tulee säilyttää kuusituntisena; lukemisen koe voisi olla myös neljätuntinen, mikäli siinä vastataan kahteen tehtäväkokonaisuuteen, niin kuin digitaalisesta kokeesta kouluille lähetetyssä ohjeessa todetaan.

Digitaalisuus tuo mukanaan useita työtä nopeuttavia mahdollisuuksia, mutta se ei nopeuta päättelevää lukemista. Laadukkaan tekstin kirjoittaminen vaatii edelleen kriittistä ja loogista ajattelutaitoa, joka ei myöskään muutu vauhdikkaammaksi, vaikka tekstin käsitteleminen nopeutuu. Jotta Suomen koulutusjärjestelmä säilyttäisi arvokkaimman ominaisuutensa, nuorten mahdollisuuksien tasa-arvon sosiaalisesta taustasta huolimatta, on myös huolehdittava, että kaikilla kouluasteilla arvostetaan elämänhallinnan kannalta keskeistä taitoa.

Raportin sinänsä arvostettava pyrkimys purkaa ylioppilastutkinnon ja pääsykokeiden päällekkäisyyttä ei toteudu, jos se ei ota huomioon lukion opetussuunnitelmaa ja jatko-opinnoissa tutkimusten perusteella tarvittavia taitoja.

Tärkeintä siis on, ettei keskeisen oppiaineen ylioppilaskoetta romuteta uudistusinnossa. Kaiken kaikkiaan ylioppilastutkintoon kuuluvien kokeiden supistaminen nelituntisiksi minikokeiksi saisi epäilemään koko tutkinnon tarpeellisuutta.

Äidinkielen ja kirjallisuuden ylioppilaskokeen on säilyttävä yleissivistävän lukion pakollisena, kaksipäiväisenä kokeena. Se on Suomen tulevaisuuden osaajien menestyksen pohja.

Äidinkielen opettajain liitto ry.

Svenska modersmåsläraryöreningen i Finland

Tukijat:

Marja-Liisa Helasvuo
suomen kielen professori
Turun yliopisto

Pirjo Hiidenmaa
tietokirjallisuuden ja -kirjoittamisen tutkimuksen professori
Helsingin yliopisto

Mikko Hoikka
liittojohtaja
Aikakausmedia - Aikakauslehtien liitto ry

Jukka Holmberg
liittojohtaja
Sanomalehtien Liitto

Tuoman Huomo
suomen kielen professori
Turun yliopisto

Siru Kainulainen
dosentti, tutkijatohtori
kotimainen kirjallisuus
Turun yliopisto

Arja Kangasharju
puheenjohtaja
Suomen koulukirjastoyhdistys ry - Finlands skolbiblioteksforening rf

Jyrki Kalliokoski
suomen kielen professori
Helsingin yliopisto

Elina Kouki
äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen dosentti
Turun yliopisto
Ylioppilastutkintolautakunta, äidinkielen jaos

Beata Lafond
suomi toisena kielenä -opettaja
Turun normaalikoulu

Päivi Laine
FT, suomen kielen yliopistonlehtori
Turun yliopisto

Päivi Lappalainen
kotimaisen kirjallisuuden professori
Turun yliopisto

Jaakko Leino
suomen kielen professori
Helsingin yliopisto

Minna-Riitta Luukka
suomen kielen professori
Jyväskylän yliopisto

Rauha Maarno
toiminnanjohtaja
Suomen kirjastoseura ry

Harri Mantila
professori
koulutusdekaani, humanistinen tiedekunta
Oulun yliopisto

Hanna Meretoja
professori
yleinen kirjallisuustiede
Helsingin yliopisto

Aino Mäkikalli
yliopistonlehtori
Turun yliopisto

Kalevi Niemi
kehitysjohtaja
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Jyrki Nummi
professori
kotimainen kirjallisuus
Helsingin yliopisto

Outi Oja
yliopistonlehtori
Tukholman yliopisto

Sara Routarinne
apulaisprofessori
kasvatustieteellinen tiedekunta
Turun yliopisto

Sirkka Saarinen
suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professori
Turun yliopisto

Kirsi Salokangas
äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja
opettajankouluttaja
Turun normaalikoulu

Kirsti Siitonen
suomen kielen professori
Turun yliopisto

Marja-Leena Sorjonen
professori
suomen kieli
Helsingin yliopisto

Liisa Steinby
professori
yleinen kirjallisuustiede
Turun yliopisto

Liisa Tainio
professori
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Mirja Tarnanen
professori
Jyväskylän yliopisto

Jyrki Vainonen
puheenjohtaja
Suomen Kirjailijaliitto

Ilmi Villacis
toiminnanjohtaja
Lukukeskus-Läscentrum ry

Turun normaalikoulun äidinkielen ja kirjallisuuden ohjaavat opettajat

Nettiadressi “Kaksipäiväinen äidinkielen ylioppilaskoe on säilytettävä” (allekirjoittaneita 29.5.2017 1998)

https://www.adressit.com/aidinkielen_yo